

СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ В СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Ярошевська О.В., д-р екон. наук, проф.

Орлов М.С., здоб. PhD

Національний авіаційний університет

Ризики є іманентно властивими для банківської діяльності. Турбулентність її зовнішнього середовища призводить до світових, національних фінансових і валютних криз, які підривають стійкість банківських систем. Для передбачення впливу глобальних та специфічних економічних трендів на фінансові результати і капітал окремих банків та банківської системи у цілому протягом останніх років застосовують сучасний інструмент ризик-менеджменту – стрес-тестування, який реалізується як на макро-, так і мікрорівні. Перманентність глобальних криз різної етимології обумовлює потребу перегляду підходів до оцінки впливу макро- та мікроекономічних чинників на величину банківських ризиків, стабільності окремих банківських установ, банківської системи та національної економіки загалом.

У сучасних умовах глобальним випробуванням для України є війна з РФ, яка збільшила не тільки фінансові, але і неекономічні ризики, пов'язані з втратою життя людей, майна фізичних і юридичних осіб, їх бізнесу тощо. Значна частина структурних підрозділів банківських установ лишилася на окупованих територіях, вони втратили свої активи, клієнтів, потенційні доходи тощо. Невизначеність перспектив відновлення припиненої діяльності банків робить своєчасним увагу до інструментарію стрес-тестування. У більшій частині його методика і процедури є інформацією з обмеженим доступом, тому застосування системного підходу до визначення змісту стрес-тестування на основі відкритих джерел є актуальним.

З позицій системного підходу стрес-тестування (англ. Stress Testing) є інструментом, який дозволяє оцінити надійність і стійкість економічних, технічних систем в умовах перевищення меж їх нормального функціонування. Його результатом є виявлення стійкості системи під більшим навантаженням порівняно з тим, яке забезпечує рівноважне положення системи в нормальних умовах функціонування.

Стрес-тестування має широку сферу застосування в економіці і техніці, проте найбільшу популярність отримало в банківській сфері в сфері управління ризиками. Банківським ризиком є імовірність виникнення збитків, додаткових втрат недоотримання доходів банківською установою, або невиконання контрагентом (клієнтом) договірних зобов'язань через негативний вплив внутрішніх та зовнішніх факторів. Завданням управління ним на основі стрес-тестування є зниження зазначеної імовірності, яка здатна катастрофічно вплинути на діяльність банку. Як інструмент банківського ризик-менеджменту, стрес-тестування виник у зарубіжних країнах з 90-х років минулого століття: спочатку у США, а потім в Європі. У 1998 році прийнято рекомендації Базельського комітету щодо проведення стрес-тестування ринкових ризиків. На наднаціональному рівні стрес-тести фінансового сектора з використанням

макроекономічних моделей почали використовуватися Міжнародним валютним фондом (далі - МВФ) та Світовим банком (далі – СБ) у 1999 році у рамках програми *FSAP (Financial Sector Assessment Program)*. У міжнародному стандарті Базель II, прийнятому у 2004 році, надані рекомендації до стрес-тестування кредитного ризику. Основні принципи ефективного банківського нагляду (2006 рік) зобов'язують банківські установи проводити стрес-тестування, орієнтоване на перспективу з метою виявлення потенційних подій або змін в ринкових умовах, маючих негативний вплив (Принцип №7 «Процес ризик-менеджменту»).

МВФ визначає стрес-тестування ризиків банківських установ на основі теорії чутливості їх портфеля до суттєвих змін макроекономічних показників або до виключних, але можливих подій. СБ трактує стрес-тестування як методи, застосовувані фінансовими інститутами для оцінки своєї вразливості відносно виключних, але можливих подій.

Дефініцію стрес-тестування визначають ряд нормативно-правових актів Національного банку України (далі – НБУ). Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [1], Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України надають майже тотожні його трактування як методу кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні двох ключових величин: 1) неузгоджена позиція, яка наражає банк на ризик; 2) шокова зміни зовнішнього фактора - валютного курсу, процентної ставки тощо. Їх поєднання дає можливість передбачити суму прибутків/збитків, які отримає банк у разі розвитку подій за закладеними припущеннями. Найбільш поширеними сферами використання стрес-тестування є оцінка ризику ліквідності, валютного ризику та ризику зміни процентної ставки. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах надає визначення стрес-тестуванню як методу вимірювання ризику, що дає змогу оцінити потенційні несприятливі результати впливу ризиків як величину збитків, що можуть стати наслідком шоківих змін різних факторів ризиків (курсів іноземних валют, процентних ставок та/або інших факторів), які відповідають виключним (екстремальним), але ймовірним подіям. Схожими у двох наведених трактуваннях є акцент на шоківих змінах ризик-факторів, різниця полягає у тому, що у першій дефініції йдеться про геп-розриви (неузгоджену позицію, яка наражає банк на ризик), а також можливість отримання не тільки збитків, а також і прибутків у разі реалізації закладених сценаріїв. Під стрес-сценаріями розуміється модель можливого розвитку подій через дію факторів ризиків, які можуть завдати шкоди фінансовому стану та/або ліквідності банку.

Якщо порівнювати дефініції стрес-тестування Міжнародних фінансових організацій (далі - МФО) та НБУ, слід зауважити, що замість шокової зміни зовнішнього фактора МФО вживає термін виключних, але можливих подій, також використовує теорію чутливості і вразливості банківського портфеля до них замість вказівки на імовірні прибутки/збитки. Під шоковою розуміється гіпотетична величина зміни фактора зовнішнього оточення, яка

використовується в стрес-тестуванні і має відповідати критеріям суттєвості та ймовірності (процентна ставка, валютний курс тощо).

При проведенні макро- і мікроекономічного стрес-тестування банківських ризиків їх методи різняться. Макроекономічне стрес-тестування є синтезом підходів «знизу-вверх» (самостійно проводиться банківськими установами на заданих сценарних умовах) та «зверху-вниз» (самостійно проводиться центральним банком за власною методикою на основі агрегованих даних по банках країни). Перевагою такого підходу є нівелювання проблеми зіставлення методологій, використовуваних різними банками.

Формування правової основи стрес-страхування банківських ризиків в Україні почалося у 2003 році та інституціонально сформувалося у 2009 році в результаті прийняття Постанови НБУ «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України», які регламентують сутність стрес-тестування, основні процедури та періодичність його проведення, формування звітності за його результатами тощо. Наведені НБУ макроекономічні показники для використання факторів ризику при стрес-тестуванні, носять рекомендаційний характер. Вони згруповані таким чином: стабільність економічної, політичної та міжнародної ситуації; варіативність курсу національної валюти; транспарентність міжбанківського ринку; стійкість фінансових ринків, динаміка процентних ставок; можливість знецінення заставного майна. Вважаємо, що рекомендаційний характер вносить невизначеність у методики проведення стрес-тестування банківських установ, що позбавляє можливості порівняння результатів його моделювання. Тому у більшості країн світу центральні банки уніфікують вимоги до проведення стрес-тестування.

Сценарні стрес-тести можуть розроблятися на основі двох підходів: «портфельному» (визначення вразливостей в портфелі активів і зобов'язань банківської установи) та «подієвому» (конструювання можливих подій та їх впливу на відповідні фактори ризику в портфелі банківської установи). Моделі формування сценаріїв поділяються на історичні, гіпотетичні та максимальних втрат. Історичні сценарії ґрунтуються на негативних змінах факторів ризику в ретроспективі. Їх перевагою є простота і надійність через існування подій у минулому, вадами - не врахування змін ситуації на ринку. Гіпотетичні сценарії засновані на перспективній оцінці зміни факторів ризику і виділенні таких, що могли не існувати в минулому. Їх перевагою є врахування змін ситуації на ринку, вадами – складність і більша вартість. Сценарій максимальних втрат ґрунтується на найменш сприятливому поєднанні факторів ризику.

Інформаційні джерела:

1. Ярошевська О.В., Орлов М.С. Системний підхід до стрес-тестування банківських ризиків. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. №3. С.132-139. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-3-18>